

TRÙNG TU DI TÍCH PHU VĂN LÂU

TS. PHAN THANH HẢI* -
TS. NGUYỄN TIẾN BÌNH**

TÓM TẮT

Từ kết quả nghiên cứu lịch sử, công năng, đặc trưng... của Phu Văn Lâu qua các thời kỳ lịch sử, nhóm tác giả đã đưa ra giải pháp, quy trình tu bổ, tôn tạo di tích trên cơ sở khoa học và quy định của pháp luật nhằm duy trì kết cấu của công trình, bảo vệ tối đa và nguyên vẹn các yếu tố gốc cấu thành di tích.

Từ khóa: Phu Văn Lâu; trùng tu; phục hồi.

ABSTRACT

From the research on history, functions, characteristics etc of Phu Văn Lâu (Flag Tower) over times, the authors put forward some solutions, restoration process based on the basis of science and legislation to ensure the structure of the tower, and maximum protect the authenticity of the heritage.

Key words: Phu Văn Lâu; restoration; recovery.

Được xây dựng từ thời vua Gia Long, ở vị trí trên trục đường của Kinh thành, Phu Văn Lâu là một trong những kiến trúc mang tính biểu tượng của Kinh thành Huế. Như ý nghĩa của tên gọi - Phu Văn Lâu là nơi niêm yết chiếu thư, chỉ dụ quan trọng của hoàng đế và triều đình nhà Nguyễn, nơi công bố kết quả các kỳ thi do triều đình tổ chức. Dưới thời các vua Minh Mạng (1820 - 1840), Thiệu Trị (1841 - 1847), Tự Đức (1848 - 1883), Khải Định (1916 - 1925), Phu Văn Lâu còn được lựa chọn làm điểm tổ chức các cuộc vui chơi, yến tiệc trong dịp lễ Vạn thọ của vua. Ngày nay, Phu Văn Lâu trở thành địa điểm thường xuyên diễn ra các buổi sinh hoạt văn hóa cộng đồng vào những dịp lễ hội hoặc kỷ niệm các sự kiện lịch sử trọng đại của đất nước, dân tộc. Chính vì vậy, việc Phu Văn Lâu đang được trùng tu đã nhận được sự quan tâm đặc biệt của cộng đồng. Dưới đây, bài viết sẽ giới thiệu một cách tổng quan về quy trình và giải pháp trùng tu Phu Văn Lâu.

1. Vài nét về lịch sử xây dựng và biến đổi của công trình

Khoảng đầu thế kỷ XIX, tại vị trí Phu Văn Lâu hiện nay có một ngôi đình nhỏ, mang tên gọi "Bảng đình", là nơi niêm yết các văn bản, chiếu chỉ của

triều Nguyễn. Năm 1819, vua Gia Long cho hạ giải "Bảng đình" để xây dựng một kiến trúc 2 tầng, đặt tên là Phu Văn Lâu, với chức năng gắn tương tự "Bảng đình". Bản thân tên gọi của Phu Văn Lâu cũng mang hàm ý đó (Phu: phô ra; Văn: văn bản; Lâu: lâu. Phu Văn Lâu tức lâu niêm yết các văn bản của triều đình). Từ khi được xây dựng đến nay, đã qua gần 200 năm tồn tại, kiến trúc và diện mạo của Phu Văn Lâu đã có nhiều lần thay đổi - Theo tư liệu lịch sử, ít nhất Phu Văn Lâu đã có 8 lần thay đổi lớn:

- Giai đoạn 1 (từ thời Gia Long đến hết thời Đồng Khánh, 1819 - 1888): Hiện không có ảnh hiện trạng, mà chỉ có tư liệu viết mô tả về công trình. Theo đó, Phu Văn Lâu là một kiến trúc 2 tầng, bộ khung gỗ, mái lợp ngói hoàng lưu li.

- Giai đoạn 2 (trong khoảng thời Thành Thái, 1889 - 1907): Phu Văn Lâu là một kiến trúc gỗ, được dựng trên nền cao, không có lan can, mái thượng lợp ngói ống loại nhỏ, mái hạ lợp ngói âm - dương. Năm Giáp Thìn (1904), Phu Văn Lâu bị sụp đổ và được xây dựng lại vào năm 1905 (H.1).

- Giai đoạn 3 (thời Duy Tân, 1907 - 1916): Phu Văn Lâu được mô tả khá kỹ trong một bài viết của Nguyễn Văn Hiến (B.A.V.H, 1915). Trong bài viết này, Phu Văn Lâu được minh họa bằng một bức ký họa của học giả Gras. Theo đó, mái của Phu Văn Lâu được lợp bằng ngói âm - dương, hệ khung gỗ sơn

* Giám đốc Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế

** Viện Khoa học Công nghệ Xây dựng

màu đỏ, tầng 2 có ô cửa tròn ở 2 mặt bên, mặt trước có khuôn cửa rộng ở giữa, mặt sau bưng ván (kín), nền cao tương ứng với 5 bậc giạt cấp, không có lan can xây, không có chân tảng hình cổ bồng (H.2).

- Giai đoạn 4 (thời Khải Định, 1916-1925): Phu Văn Lâu đã được trùng tu, tôn tạo và trang trí đẹp hơn. Điểm nổi bật về sự khác biệt với giai đoạn trước là: nền công trình đã được tôn cao, tương ứng với 7 bậc giạt cấp (có 1 bậc bị lấp 1/2 dưới cote sân); phần chân cột xuất hiện chi tiết chân tảng hình cổ bồng; xung quanh nền có lan can xây trở ô hình quả trám, có xây trụ lững ở vị trí 4 góc nền và 2 bên các bậc giạt cấp; mái lợp lại bằng ngói âm - dương, mái thượng và mái hạ đều có hình thức rẻo mái rất thanh thoát; ô cửa vuông ở mặt tiền tầng 2 đã được thay bằng ô cửa rộng hơn, hai bên có 2 vách đổ bản, ở giữa để trống, không có cửa, mặt hai bên hông vẫn là ô cửa tròn, mặt sau được bưng ván (kín); lan can được làm lại theo hình thức song - bản, trang trí bờ nóc, bờ quyết, rồng giao cũng đã thay đổi, được trang trí cầu kỳ, tinh xảo hơn (H.3).

- Giai đoạn 5 (thời Ngô Đình Diệm, 1955 - 1963): Phu Văn Lâu vẫn là kiến trúc thuần gỗ, song, phần vách ván và lan can tầng 2 đã bị thay đổi so với trước đó: ô cửa hình tròn và hình vuông đã bị bỏ đi và thay vào đó là ván bưng cả 4 mặt, lan can cũng đã được làm lại đơn giản hơn (chỉ có song, không có bản). Ngói lợp và phần trang trí mái vẫn giống giai đoạn trước đó, nhưng chi tiết "giao quày" ở 4 đầu bờ quyết của mái hạ đã bị lược bỏ và độ rẻo của mái hạ không còn nữa (H.4).

- Giai đoạn 6 (1968 - 1974): Bức ảnh đen trắng (H.5) được đăng trong một tờ báo của Mỹ, ghi chú năm 1972 - Nội dung bài báo nói về tình trạng Huế sau năm Mậu Thân (1968). Trong bức ảnh này, Phu Văn Lâu đã hơn bị xô nghiêng về góc Đông Bắc, bị hư hỏng rất nặng, mái lợp ngói âm - dương (phần mái hạ) đã bị đổ vỡ nhiều. Có thể, đây là phần còn lại của Phu Văn Lâu thời Ngô Đình Diệm, tuy nhiên, có điểm khác biệt, là mặt tiền tầng 2 đã được trở một cửa có 2 cánh, với hình thức thượng song hạ bản.

- Giai đoạn 7 (1974 - 1994): Theo ảnh chụp hiện trạng Phu Văn Lâu trước đợt trùng tu năm 1994, công trình này đã bị hư hỏng rất nặng, mái ngói bị sạt, cột kèo hờ mọng, có thể quan sát thấy 04 chiếc

cột xuyên 2 tầng, cột quyết, kèo quyết và con-son (thừa vinh) tầng 2 đã được làm bằng bê-tông. Đây là phần còn lại của Phu Văn Lâu kể từ đợt trùng tu năm 1974 (H.6).

- Giai đoạn 8 (trước thời điểm trùng tu năm 2015): Công trình đã được trùng tu vào năm 1994 trên cơ sở cấu trúc và hình thức của kiến trúc cũ (trước 1975 để lại). Điểm đáng chú ý trong đợt trùng tu năm 1994 là: ngói ống hoàng lưu ly, các ô cửa tròn và vuông tầng 2, hệ khung sơn màu đỏ đã được phục hồi lại theo hình thức công trình được mô tả trong B.A.V.H, 1915 và tư liệu hình ảnh giai đoạn 2 (thời Duy Tân, 1907 - 1916). Tuy nhiên, theo chúng tôi, điều bất hợp lý là: phần thân và mái kiến trúc giai đoạn Thành Thái - Duy Tân lại được đặt trên nền móng kiến trúc thời Khải Định - Bảo Đại (H.7).

2. Hiện trạng Phu Văn Lâu và phương án phục hồi

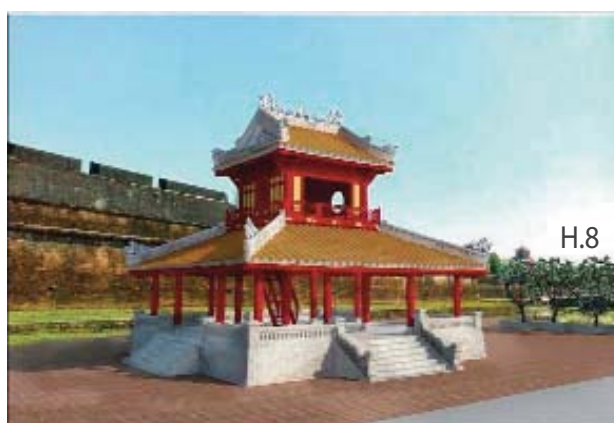
2.1. Hiện trạng

Trước khi hạ giải, Phu Văn Lâu là kiến trúc được kết hợp giữa bê-tông và gỗ, mái lợp ngói ống men vàng, được trùng tu chủ yếu vào các đợt sau năm 1945, đặt trên nền móng được tôn tạo từ thời Khải Định (năm 1922). Chiều cao tổng thể của Phu Văn Lâu, tính từ cote sân, là 10,899m. Chiều cao sàn tầng hai là 6,080m, kích thước nền mỗi cạnh là 12,230m. Diện tích công trình 145,2m². Mặt trước tầng 2 có tấm hoành phi đề 3 chữ Hán: "Phu Văn Lâu", hai bên có lạc khoản ghi năm xây dựng và năm trùng tu.

Nền móng Phu Văn Lâu được xây gạch, bên ngoài trát vữa, gồm 6 cấp, mặt nền lát đá Thanh, xung quanh có lan can xây gạch trở ô hình quả trám; bốn góc và hai bên các bậc cấp lên xuống có xây trụ lững; tại bậc cấp mặt trước, hai bên có rồng thành bậc, xây gạch mặt ngoài, đắp vôi vữa; cột quân có chân tảng dạng cổ bồng, bằng đá Thanh; toàn bộ hệ khung gỗ tầng 1 và đòn tay được sơn màu đỏ đậm, các họa tiết trang trí ở kèo tầng 1 sơn màu vàng, tầng 2 sơn màu đỏ đậm. Mái công trình lợp ngói ống men vàng, loại vừa, có ngói câu đầu tích thủy, phía dưới lót ngói liệt chiếu men vàng; bờ nóc trang trí mô típ "lưỡng long châu nguyệt", bờ quyết, con giống và đầu đốc (khu đi) được đắp bằng vôi vữa gắn mảnh sành trang trí.

Về tình trạng kỹ thuật:

- Nền móng xây bằng gạch, đá, với mặt ngoài trát vữa, kẻ chỉ trang trí, mặt trước và hai bên có

H.1: Giai đoạn 2; H.2: Giai đoạn 3; H.3: Giai đoạn 4; H.4: Giai đoạn 5; H.5: Giai đoạn 6; H.6: Giai đoạn 7;
H.7: Giai đoạn 8; H.8: Minh họa hình ảnh Phu Văn Lâu sau khi phục hồi - Ảnh: Tác giả

bậc cấp, mỗi bậc 6 cấp (chỉ có mặt trước được trang trí hình rồng ở 2 bên). Bao xung quanh nền là lan can xây gạch trở ô hình quả trám, ở các góc và hai bên bậc cấp có bố trí trụ lửng, nền nhà lát đá Thanh, được chế tác theo kích thước của gạch Bát Tràng (300 x 300) mm. Nền móng hiện được bảo tồn trong tình trạng kỹ thuật tốt, không nghiêng lún, các khối xây và bậc cấp đang rất chắc chắn, chỉ có một vài chỗ sứt mẻ ở lan can và các góc khuất phần đế móng.

- Hệ khung chịu lực đã được tu bổ nhiều lần, 04 cột cái xuyên tầng, 04 cột quyết, 04 kèo quyết, xuyên đỡ sàn và con-son tầng 2 đã được thay bằng bê-tông, các cấu kiện khác làm bằng gỗ.

- Hệ mái công trình được lợp bằng ngói ống men vàng (được thay mới năm 1994). Các con giống trang trí mái, bờ nóc, bờ quyết, khu đi bằng vôi vữa, có gắn mảnh sành trang trí, song hình dáng và tỉ lệ giữa các bộ phận đã bị thay đổi nhiều so với những bức ảnh tư liệu chụp thời Khải Định.

- Các cấu kiện gỗ thuộc hệ khung có màu đỏ (quét bằng sơn công nghiệp). Ở các cấu kiện kèo và đòn tay thì có màu đậm hơn, chỗ có chạm khắc trang trí sơn màu vàng. Bờ nóc, quyết, con giống và ô hộc trang trí được tô/quét màu trang trí.

Phu Văn Lâu nằm ở vị trí trống trải. Bản thân công trình cũng không được thiết kế tường xây bao, nên các cấu kiện chịu lực thường xuyên và trực tiếp chịu tác động của điều kiện khí hậu cùng các yếu tố xâm thực khác, làm chất lượng của các cấu kiện chịu lực bị suy giảm nhanh. Đây chính là nguyên nhân trực tiếp dẫn đến việc sập góc mái phía Đông Bắc của công trình ngày 15/5/2014 (do một cột quân bị mục chân và có thể do tác động cộng hưởng của một ngoại lực khá mạnh).

2.2. Phương án phục hồi

Phu Văn Lâu đã có nhiều thay đổi trong quá trình tồn tại. Cụ thể là: những thay đổi qua hoạt động trùng tu dưới triều Nguyễn được sử sách ghi chép, được xác minh cụ thể qua các nguồn tư liệu tin cậy. Đó là một cơ sở khoa học để tôn tạo, phục hồi di tích. Ngoài ra, phương án phục hồi được lựa chọn phải đảm bảo hội đủ các điều kiện về tính chân xác lịch sử và thể hiện được cao nhất các mặt giá trị của di tích.

Phương án phục hồi được xác lập là tái tạo hình ảnh Phu Văn Lâu dưới thời Khải Định (1922), là thời

kỳ gần nhất với hiện tại và hình ảnh, tư liệu về Phu Văn Lâu còn được ghi lại nhiều nhất. Ngoài ra, Phu Văn Lâu ở giai đoạn này chính là hình ảnh đã tạo nên tính biểu tượng kiến trúc của nó đối với di sản kiến trúc Huế và trở nên gần gũi, thân thương trong lòng người dân xứ Huế.

Với lựa chọn phương án phục hồi như vậy, các giải pháp can thiệp được sử dụng phải loại trừ những yếu tố ngoại lai đã xuất hiện trong những lần trùng tu trước đây (theo kết quả phân tích trong thuyết minh Dự án là từ năm 1963 đến 1994). Do đó, Phu Văn Lâu sau khi phục hồi sẽ có đầy đủ các yếu tố cấu thành của di tích tại thời điểm lịch sử năm 1922 - thời Khải Định, với mái lợp ngói âm - dương, rêu mái (mái cong) và hình thức mặt đứng kiến trúc tầng 2 hoàn mỹ (H.8)¹.

Phương án trùng tu, phục hồi Phu Văn Lâu được xây dựng và vận hành căn cứ trên các quy định hiện hành của pháp luật về xây dựng, về đấu thầu và về di sản văn hóa hết sức chặt chẽ. Ngày 15/5/2015, Dự án trùng tu di tích Phu Văn Lâu được chính thức khởi công sau khi hoàn thành đầy đủ các thủ tục theo quy định.

Quy trình tổ chức và quản lý chất lượng thi công tu bổ, phục hồi di tích cũng được vận hành hết sức nghiêm túc. Đơn vị chủ đầu tư là Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế giao cho Ban Quản lý dự án Di tích Cố đô Huế trực tiếp quản lý Dự án. Tổ giám sát thi công do chủ đầu tư thành lập, bao gồm các cán bộ có chuyên môn nghiệp vụ, có đầy đủ chứng chỉ hành nghề tư vấn giám sát, quản lý dự án, giám sát thi công tu bổ di tích theo luật định. Đơn vị thiết kế là Ban Tư vấn di tích Huế. Đơn vị thi công là Viện Khoa học Công nghệ Xây dựng - Bộ Xây dựng. Theo đó, đơn vị chủ đầu tư đã:

- Thành lập Ban Chỉ huy công trường, gồm các cán bộ có thâm niên trong công tác tu bổ, bảo tồn di tích Huế và có đầy đủ chứng chỉ hành nghề theo luật định;

- Lập Bảng tiến độ thi công căn cứ theo thời gian được phê duyệt trong Quyết định phê duyệt Dự án của Ủy ban nhân dân tỉnh;

- Lập Nhật ký thi công theo quy định của pháp luật.

2.3. Về quy trình quản lý chất lượng

Vật liệu đưa về công trường được kiểm tra chất lượng trước khi sử dụng theo các tiêu chuẩn kỹ